

«Сам Ум Рай»

<https://samumray.in.ua/>

«Сам Ум Рай»

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ САЙТ

- Громадянська лірика (статті)
- Соціальні листи
- Рецензії-відгуки на події
- Виступи (аудіо- та відеозаписи)
- Лекції (конспекти)
- Нотатки з радіопередач
- Цитати, афоризми (мудрість)
- Події
- Карта сайту
- Концепція сайту

Головна » Брат, міністр, президент, або До проблеми наукового пошуку на теренах досліджень про Лесю Українку

Брат, міністр, президент, або До проблеми наукового пошуку на теренах досліджень про Лесю Українку

*Хочеш знати, чим справді було
те, що так колись пишно цвіло,
що на серце наводило чари,
світ вбирало в злотисті примари,
те, що сяло, мов чистий кришталь,
а безжалісне й гостре, мов сталь...*

(Лесья Українка. Вірш з циклу "Хвилини", поетична збірка "Відгуки")

Шлях пошуку за тематикою Лесі Українки та її оточення зазвичай встелений не тільки й не стільки пелюстками троянд, — часто це якісь безмовні “білі плями” (особливо тоді, коли люди були репресовані, знищені або емігрували). І багато колючих терній, коли тема або взагалі не піддається розшифровці, або ж якийсь злий геній підкидає тобі неправдиву інформацію, яку ти ще довго мусиш вивіряти й тлумачити. Так було, наприклад, зі лжепортретом Сергія Мержинського, який (з першоподачі когось, мабуть, достатньо авторитетного на теренах науки про Лесю Українку) неодноразово публікувався і у 5-томнику творів письменниці, і у збірнику “Леся Українка. Документи і матеріали 1871 — 1970” (Київ, 1971 р.), і у художній літературі — зокрема, у першовиданні (1971 р.) художньо-документальної біографії Лесі Українки одного з найвтаємниченіших дослідників і популяризаторів цієї теми Анатолія Костенка, який свого часу в сталінських таборах познайомився з наймолодшою сестрою письменниці Ізидорою Косач (Борисовою), яка пізніше емігрувала до США і вже звідти консультувала вченого й письменника. В одному зі своїх листів вона вказала йому на помилку. А молодиком із опублікованного фото виявився зовсім не друг Лесі Українки Мержинський, а її кузен Юрій Тесленко-Приходько, автор багатьох світлин з архіву родини Косачів. Навіть останнього київського фото Лесі Українки.

Була свідком того розпачу, який пережив Анатоль Ілліч, довідавшись про це, як він намагався пошвидше все виправити (що й зробив у новому виданні своєї “Лесі Українки”, 1985 р.), як навчав нас правильно виходити з подібних ситуацій. Про це я свого часу написала у своїй статті “Не Сергій Петрович і навіть не Мержинський”, опублікованій у газеті “Українська мова та література” [3]. У назву цієї статті було винесене також і помилкове по-батькові С. К. Мержинського, адже саме так він був названий у вірші (теж одного з найкращих сучасних дослідників Лесі Українки, поетеси і вченого, автора монографії “Notre Dame d’Ukraine” [6]) Оксани Забужко “Задзеркалля: пані Мержинська”, адже насправді батька Мержинського звали Костянтином, а не Петром, як батька Лесі Українки.

Сергій Мержинський. Фото з архіву родини Косачів

Таких і подібних помилок може бути розсіяно в морі публікацій про письменницю безліч. Це і фальшдруки, і автоматичні правки комп'ютера, якому може "не сподобатись" якесь українське прізвище або певне слово, яке він вважатиме неправильним, застарілим чи неформатним. Наприклад, те, як у збірці жіночої поезії "Сама" (упорядники Теодозія Зарівна та Галина Тарасюк) комп'ютер похулігавив таким чином, що два різні моїх вірші зрослися в один, а у змісті відтак теж

виявилися якісь незрозумілості. Що вже казати про публікації, де ми в науковому контексті застосовуємо яті або свого часу заборонену літеру "ї"!

Виникають певні дразливі моменти й тоді, коли автор чи упорядник несподівано помирає, а люди, які завершують проект, не можуть з якихось причин усунути можливі помилки, не мають усього необхідного обсягу знань, яким володів (чи намагався заволодіти) шанований небіжчик. Так, не узгодивши зі мною, до антології "Книга про Батька: Українські поети XIX — XXI століть" [7, с.83] було включено вірш про коханого "Моя молитва", що поставило мене, як автора, у двозначну ситуацію, тим самим ожививши в моїй особі якісь прадавні міфи, до яких я аж ніякого відношення не маю, і, хоч безмежно любила свого батька, але кохала його моя мама. Але у видавництві "Криниця" на моє зауваження відповіли, що позаяк упорядник та автор передмови Володимир Чуйко помер, то виправити цю неузгодженість вони зможуть тільки у наступному виданні.

«Заховаю в серці Україну», Максим Славінський, «Юніверс», 2002 р.

Не все достатньо вивірене й узгоджене у не менш важливій книзі вибраних творів Максима Славінського [10], яка побачила світ у видавництві "Юніверс" вже по смерті упорядника, внучатого племінника колишнього побратима Лесі Українки Максима Славінського Бориса Миколайовича Славінського. Тому проект змушений був завершувати Микола Шудря. У мене, колись однієї з помічниць Бориса Славінського у цій справі, була на той час пекельна ситуація вдома — хворіли і вмирали батьки, я пережила онкологічну операцію, один за одним народилося троє онуків, тому навіть думати про Славінського я тоді не могла. А дещо і справді на той час мені не було відоме, як, наприклад, те, що твори членів гуртка "Плеяда", створеного Лесею Українкою з друзями та старшими письменниками у кінці 1880-х років, які часто писалися на конкурс прямо на їхніх сходинах, подавалися в журі під псевдонімом, згодом іноді кимсь з їхнього кола передавалися (тоді це можна було робити тільки нелегально) до Львова (Австро-Угорська імперія) з Києва (Російська імперія). Коли ж, так само нелегальними шляхами, публікація в журналі прибувала назад до Києва, то друзі, побачивши результат, могли довго сміятися, адже підпис під публікацією міг бути неправильним, авторство того ж Славінського могло бути приписане Самійленкові і навпаки. Молодь тоді жартувала: "Все переплутав Аполлон!". Бо, незважаючи ні на що, вони робили все те з любов'ю один до одного й до України. Докладніше про це усе я пишу в своїй майбутній книзі "Українська Плеяда". А звідки могли 1998 року знати Роксана Скорульська, Роксана Харчук і всі ми про те, що заарештованого у Празі Максима Славінського перевозили до Києва не у заготованому вагоні поїзда [9], а двома військовими літаками, один з яких прибув до Харкова, а той, що зі Славінським, до Києва, про що дізнаємося тільки згодом [4;5]?

Іноколи трапляються дуже прикрі, болючі випадки, коли, наприклад, перебуваючи на науковій конференції у котромусь з українських університетів, ти можеш почути власний текст у чийсь чужій голосовій інтерпретації (цікаво, якими бувають відчуття тієї людини, яка читає, дивлячись мені — чи

іншому автору-першовідкривачеві — у вічі?). Як, незрозуміло чому відомий учений з Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України та Галузевого державного архіву Служби безпеки України п. Василь Даниленко, публікуючи у поважному видавництві “Смолокип” свою книгу “Ізидора, рідна сестра Лесі Українки: від сталінських таборів до еміграції” [1] документи слідчих справ родини Косачів, жодним чином не посилається на мої першопублікації, зроблені часто за 5 — 15 років до того, коли вони так само проходили затвердження на наукових радах Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ та Волинського (Східноєвропейського) національного університету ім. Лесі Українки. Крім того, як мені відомо, ці слідчі справи (може, не всі?) передані (вже багато років тому) з Галузевого державного архіву служби безпеки України до Центрального державного архіву громадських об’єднань України (який у п. Даниленка також жодним чином не згаданий), де вони й зберігаються, де їх вперше побачив учений п. Ігор Усенко й прийшов з цією інформацією до Київського музею Лесі Українки, у якому я на той час працювала (і було це у першій половині 1990-х років, а книга п. Даниленка побачила світ 2011 року). Саме у Центральному державному архіві громадських об’єднань України (м. Київ, вул. Кутузова, тепер Алмазова, 8) я й опрацьовувала ці документи, що засвідчено у обліковій документації архіву, а також у публікаціях, які я подавала до читального залу цього архіву, як вимагає того інструкція про опрацювання документів. На моє запитання про це на презентації книги “Ізидора” у київській книгарні “Є” 17 травня 2011 року автор так і не зумів мені нічого пояснити. А колеги — літературознавці та історики, які відгукнулись рецензіями на названу книгу, теж не помітили цього факту, чомусь забувши про людей, що десятиріччями працюють на теренах науки про Лесю Українку, давно вже об’єднавшись у Науково-дослідний інститут Лесі Українки, який і робив названі вище публікації першим.

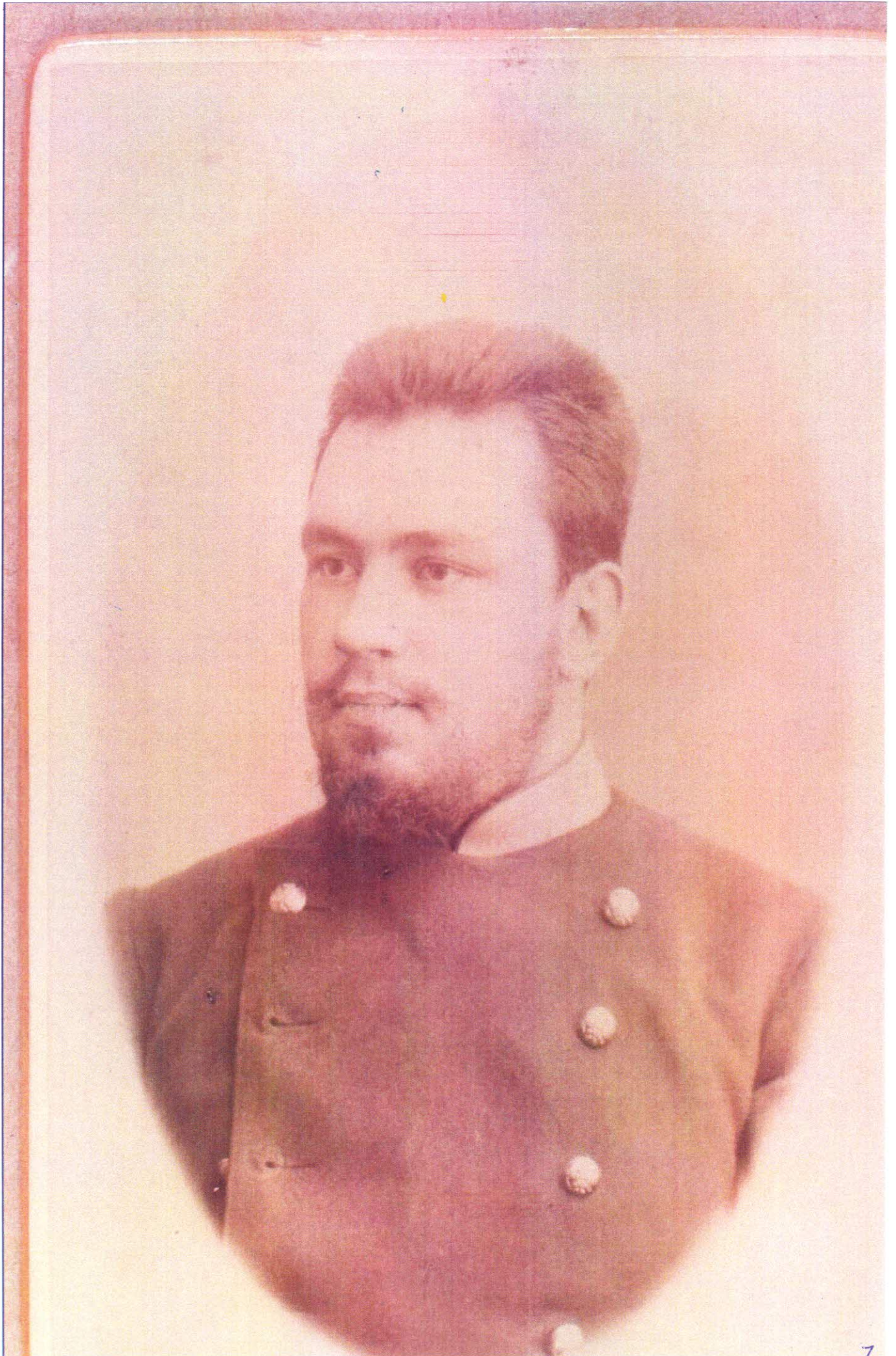
Дуже важко відшукати, розшифрувати й оприлюднити фотопортрети людей, які давно померли або й були знищені владою, а їхні архіви пропали чи ж розсіялися по світу. Довший час ми нічого не знали про одного з побратимів Лесі Українки, теж учасника гуртка “Плеяда” Ореста Остроградського. Ну, близький друг Лесі Українки, родич Лисенка, товариш Славинського... Отож тільки нещодавно на наш запит відгукнулися вчені з Тартуського університету в Естонії, надіславши нам, зокрема, електронні копії портрета О. І. Остроградського, про що я вже доповідала у грудні 2017 року на науковому семінарі в Музеї Михайла Старицького.

Орест Остроградський. Фото з Тартуського університету, надіслане професором Анті Селарт (Anti Selart)

Виявилося також, що неанотований фотопортрет Остроградського зберігся в меморіальному альбомі родини [Відділ рукописних фондів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, фонд 15 (Старицьких), од. зб. 200. Далі в підтекстовках скорочено ІЛ та зазначено порядкові номери фонду і одиниці зберігання].

Орест Остроградський. Фото з альбому Старицьких (ІЛ, ф. 15, од.зб. 200)

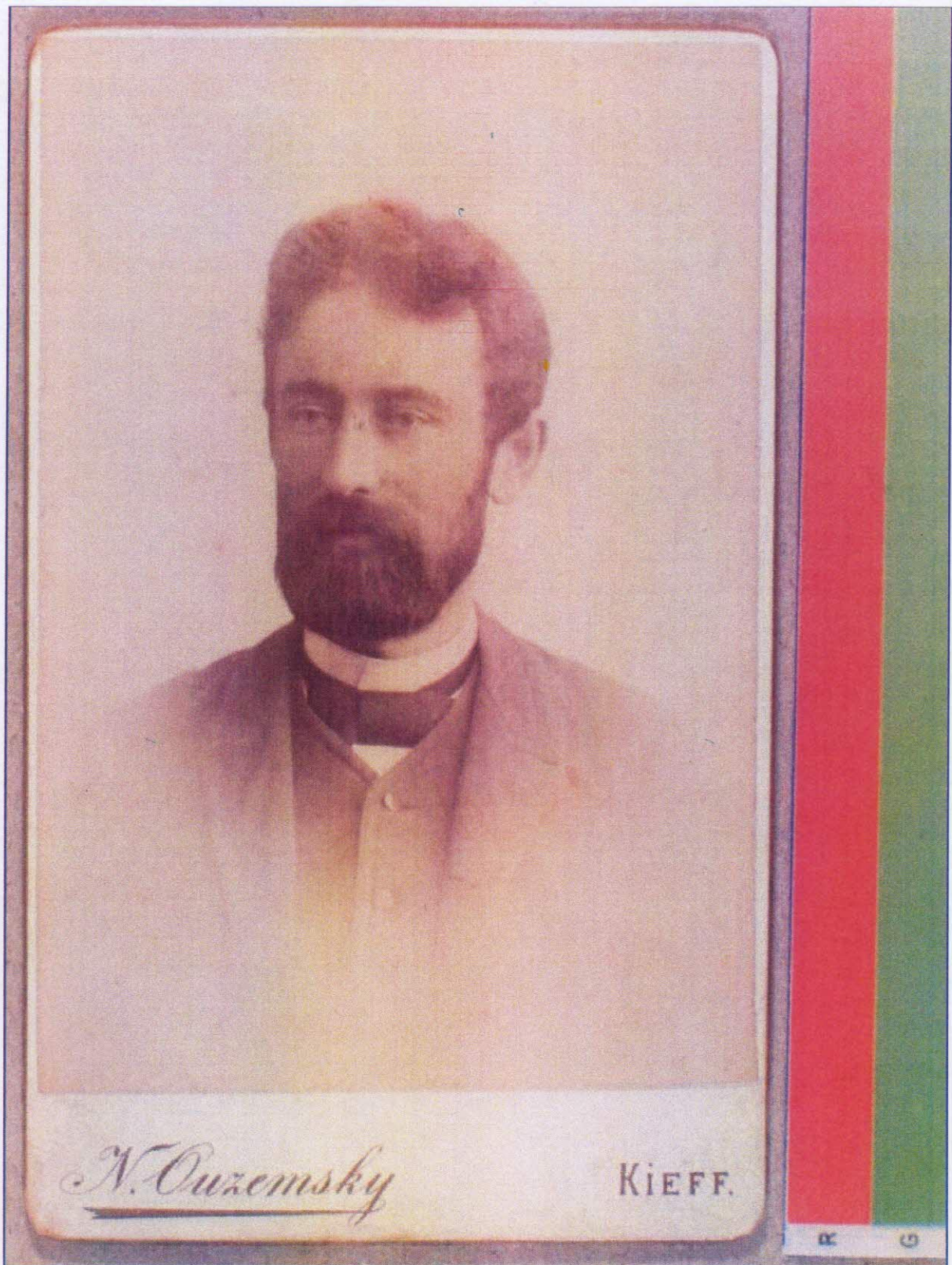
Показово те, що до останнього часу ми могли уявляти п. Ореста (чи Орестища, як часом жартували друзі) хіба що, як міфічного героя зі знаменитого зображення "Група Сан-Ільдефонсо. Орест і Пілад", адже саме так — Орест і Пілад — плеядівці називали двох нерозлучних друзів, а Леся Українка вважала їх для себе найближчими.

Група Сан-Ільдефонсо. Орест і Пілад

Зображення Максима Славинського студентського віку (Пілада або Печального Печоріна, як піддражнювали його друзі в час закоханості в співачку Надію Забелло) також зберігається в альбомі Олени Пчілки. Воно повністю відповідає фотопортрету юної Лесі Українки цього ж періоду, тому я зазвичай і подавала ці два парні фото як ілюстрації до публікацій про їхню дружбу.

Максим Славинський. Фото з альбому Олени Пчілки [ІЛ, ф. 28, од. зб. 2275]

А це фото Лариси Косач у юні роки:

Лариса Косач

Показово також те, що зазвичай зображення молодого, вродливого парубка чомусь не подобалося редакторам видань, і вони починали шукати альтернативні зображення. Так, з подачі комп'ютерника редакції газети "Українська доля" з'явилося невідоме фото "старого Славинського" — якийсь старший чоловік в окулярах. Позаяк тоді я тільки опанувала комп'ютер і жодних інтернетівських тонкощів не знала, то запитала у редактора моєї статті п. Валерія Ясиновського (заного літературознавця, дослідника і публікатора творчої спадщини Олени Пчілки), що ж це за фото. Тоді мене запевнили, що

це саме потрібний нам портрет еміграційного періоду, показали все необхідне і надіслали на мою адресу електронну копію.

Публікація в "Українській долі", №48 (296) від 30.11.2012

Це фото нагадало про себе у моїй публікації "[Максим Славинський: Архітектор свободи](#)" в "Літературній Україні" [2]. Тут, знову-таки, редакції поруч із юною Лесею Українкою сподобалося не автентичне фото того ж періоду, а портрет усміяного діда....

Публікація в "Літературній Україні", №25 від 19.07.2018

Як виявилось, псевдоСлавинського. Увагу на це звернула, київська родичка Максима Славинського, лікар за освітою, письменниця, художниця, фотограф, засновник та головний редактор культурно-освітнього сайту «Сам Ум Рай» Юлія Дубиківська (Славинська), творчий псевдонім Кася Ясна. Вона ж вияснила, що ця помилка хронічно проникала скрізь, де писалося про Максима Славинського і взялася за її виправлення, провівши розслідування і надіславши відповідні листи до інтернет-видань «Український календар», Calenday, «Грінченко-інформ», «Український часопис», History Ukraine та до газети "Літературна Україна", де вона і побачила злочасний портрет. Їй же вдалось з'ясувати, що псевдоСлавинським на фотографіях був... Масарик. Не всі інтернет-видання та редакції зреагували оперативного, але деякі вже замінили псевдозображення Максима Славинського на його реальні фотографії. Позаяк підготовка ілюстрацій до видання книги "Українська Пляєда" ще попереду, я не все необхідне мала можливість перевірити. Але, працюючи над книгою про літературне Приирпіння, розшукувала портрет поета, друга Василя Симоненка Миколи Негоди, а картинки в інтернеті весь час підтягали за цією темою фото іншого чоловіка — як виявилось, співавтор Негоди, композитора Анатолія Пашкевича, разом із яким вони створили пісенний шедевр "Степом, степом...". Але жодних підтекстовок до фото не було. Отож, очевидно, подібна історія була й фотопортретом Максима Антоновича Славинського, коли замість зображення цього чоловіка інтернет подарував на запит портрет людини, яка незмірно багато зробила для порятунку і облаштування емігрантів-українців і росіян, — тих, які були в опозиції до більшовицької влади. Саме стараннями президента Чехословаччини Томаша Масарика українська діаспора в Празі створила учбові заклади, у яких наша професура могла викладати, а студенти-українці навчатися, були збережені унікальні архіви, вийшло безліч книжок. І аж до вторгнення нацистів у Прагу та пізнішого приходу радянських солдатів біженці з України могли почуватися там захищеними й забезпеченими необхідним. Усе це склалося, в першу

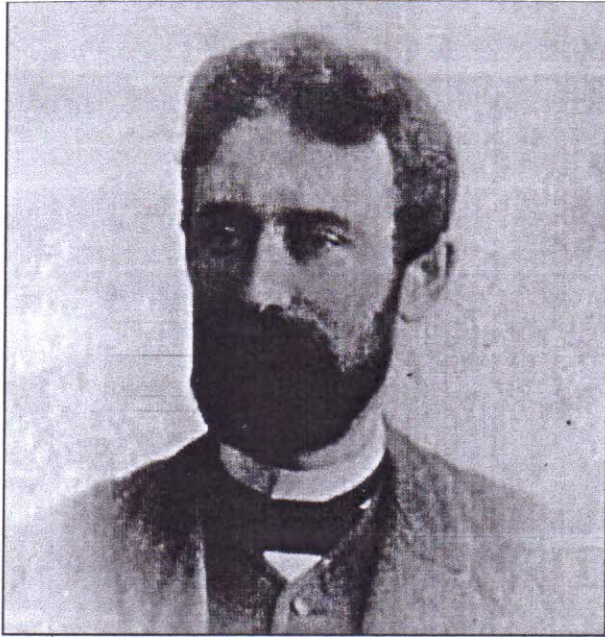

чергу, дякуючи багаторічному приятелюванню голови дипломатичної місії України у Чехословаччині Максима Славинського з президентом дружньої країни Томашем Масариком. Отож недарма, мабуть, саме його портрет непередбачувано долучився до написання й ілюстрування біографії творчого побратима Лесі Українки [8].

Томаш Гарріг Масарик. Офіційне фото

Отже, фото, опубліковане в газеті "Українська доля", попередньо в "Українському календарі" та нещодавно в "Літературній Україні" — це фото президента Чехословаччини Томаша Масарика. У передруку з "Української долі" моєї статті "Українською Незалежністю покликаний" фото, як тепер і в "Українському календарі" замінене на інше.

Максим Славинський. Фото в "Українському календарі" після заміни

Максим Славинський. Фото, на яке замінили помилкове фото в публікації "Грінченко-інформ"

Також праонуці М. Славинського довелося займатись виправленням інформації щодо його походження "з селянської сім'ї", що неоднаразово повторювалось та поширювалось деякими науковцями та авторами статей.

«Вікіпедія» також містила цю досадну помилку, яка відвертала людей від правильного уявлення про особистість Максима Антоновича Славинського.

Робота літературознавця багато в чому нагадує роботу вченого археолога, який дуже охайно розкопує культурні шари, поступово вивільняючи кожну важливу деталь від бруду, пороку, забуття. Від незнання та невміння чогось жоден з нас не гарантований, але надзвичайно важливо вчасно визнати помилку (як це зробив колись Анатоль Костенко), а не самовпевнено, незважаючи ні на що, йти далі, задерши свого геніального носа, незважаючи ні на які зауваження. Виправлення, уточнення, вдосконалення необхідне завжди. І нехай гідним прикладом для нас завжди буде Леся Українка з її п'ятишаровим рукописом тексту "Лісової пісні" та невеличкою драмою "В катакомбах", для написання якої письменниця перечитала не одну дисертацію за тематикою першопочатків християнства.

Джерела та література:

1. Даниленко Василь Ізидора, рідна сестра Лесі Українки: від сталінських таборів до еміграції//Василь Даниленко. — Київ: Смолоскип, 2011. — 255 с., іл.;
2. Диба Алла. Максим Славинський: Архітектор свободи //Літературна Україна. — Літературна Україна. — № 25. — 19 липня 2018 р. — С.14;
3. Диба Алла. Не Сергій Петрович і навіть не Мержинський//Українська мова та література. — 1999. — №18. — С. 1; передрук: Вічні Берегині України: Наукові праці й розвідки до 150-річчя від дня народження Олени Пчілки та 130-річчя від дня народження Лесі Українки. — Новоград-Волинський: НОВОград, 2001. — 160 с.: іл. — с. 150 — 152;
4. Диба Алла. Українською незалежністю покликаний [До біографії плеядівця Максима Славинського] (у моїх публікаціях прізвище «Славинський» подане за новим українським правописом, у вибраних творах цього автора — за правописом XIX століття) //Українська доля. — №48 (296). 30 листопада 2012 р. — С.5; передрук: Диба Алла. Українською Незалежністю покликаний//Грінченко-інформ. 17 квітня 2016 р. — <http://grinchenko-inform.kubg.edu.ua/ukrayinskoyu-nezalezhnistyu-poklykanyj/>;
5. Диба Алла. «Я заховаю в серці Україну...»: Штрихи до портрета письменника і державного діяча Максима Славинського//Диба Алла. Сподвижники: Леся Українка у колі соціал-демократів. — Київ: Основні цінності. — 2003. — С.97 — 135.
6. Забужко Оксана. Notre Dame d'Ukraine Українка в контексті міфологій. — Київ: Видавничий Дім "КОМОРА", 2018. — 656 с.;
7. Книга про Батька. Українська поезія XIX — XXI ст.: антологія/Упоряд. та передм. В. Л. Чуйка. — Київ: Криниця, 2013. — 352 с.; іл.;
8. Масарик Томаш [Tomas Garrige Masaryk]. Портрети// <https://goo.gl/dgRqqf>;
9. Скорульська Роксана, Харчук Роксана. Остання зірка «Плеяди»//Слово і час. — 1998. — №3. — С.81 — 85;
10. Славинський Максим. Заховаю в серці Україну. — Київ: Юніверс. — 2002. — 416 с.: фотогр. 16 с.

Алла Диба, вчений-літературознавець, письменниця.

Дані про автора:

Диба (дівооче прізвище – Гоцик) Алла Георгіївна – науковий співробітник Відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України, член Національної спілки письменників України (літературне об'єднання «Радосинь»).

14.08.2018

Саша
Саша М. Рад
Каст. Замет (юлі) Зубків-
свког зі Славинським

15